

Research Article; Received: 2025-11-25; Revised: 2026-03-12; Accepted: 2026-03-16.

**การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมจากการดำเนินงาน
ของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย
ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย**
**Social Impact Assessment of the Operations of
the Friends in Need (of “PA”) Volunteers Foundation of
the Thai Red Cross Society in Assisting Flood Victims in
Mae Sai District, Chiang Rai Province**

อรุณี อินเทพ*¹, นาวัน พรหมใจสา², ประยูร อิมิวัตร³, เสถียร ฉันทะ⁴, ขวดี โกศล⁵
Arunee Intep*¹, Nawin Promjisa², Prayoon Imiwat³, Satian Chanta⁴,
Chawadee Koson⁵

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย^{1, 2, 3, 4}

มูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย⁵

Faculty of Political Science and Public Administration,
Chiang Rai Rajabhat University^{1, 2, 3, 4}

Affiliation Friends in Need (of “PA”) Volunteers Foundation, Thai Red Cross⁵

First/Corresponding Author, E-mail: arunee.int@crru.ac.th*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลลัพธ์ทางสังคมจากการดำเนินงานของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย ในการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะทางวิชาการสำหรับพัฒนาการดำเนินงานในอนาคต โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี พื้นที่ศึกษา คือชุมชนวัดถ้ำผาจอม บ้านแม่สายหมู่ 1 กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยครัวเรือนผู้ประสบอุทกภัยจำนวน 150 ครัวเรือน คัดเลือกด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือผู้ประสบอุทกภัย จำนวน 30 ราย คัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการลงพื้นที่ภาคสนาม และการสนทนากลุ่มย่อย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิง

ปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยการจัดหมวดหมู่เชิงเนื้อหา และการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า คริวเรือนส่วนใหญ่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจ และรับรู้บทบาทของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย เป็นแหล่งช่วยเหลือหลัก ผลการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีมิติด้านสังคมมีค่าสูงสุด สะท้อนความเชื่อมั่น ความรู้สึกมั่นคง และทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ขณะมิติด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมยังมีข้อจำกัดในเชิงความมั่นคงระยะยาว งานวิจัยนี้สร้างองค์ความรู้เชิงประจักษ์ว่า การนำผลการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมมาใช้ในการจัดการภัยพิบัติในบริบทชุมชน มีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพของการฟื้นฟูหลังอุทกภัยโดยประสิทธิผลดังกล่าวมิได้ขึ้นอยู่กับมาตรการเฉพาะหน้า หากแต่ขึ้นกับการบูรณาการเชิงระบบระหว่างนโยบาย การปฏิบัติการ และการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน องค์ความรู้นี้เสนอกรอบความเข้าใจเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงทั้งสามระดับในลักษณะเกื้อหนุนกัน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนานโยบายและแนวปฏิบัติด้านการฟื้นฟูหลังภัยพิบัติในพื้นที่เสี่ยงซ้ำซากได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การประเมินผลลัพธ์ทางสังคม; มูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก; สภากาชาดไทย; ผู้ประสบอุทกภัย

Abstract

This study aims to evaluate the social outcomes of the operations of the Friends in Need (of “PA”) Volunteers Foundation, Thai Red Cross Society, in assisting flood-affected households in Mae Sai District, Chiang Rai Province, and to formulate academic recommendations for improving future operations. A mixed-methods research design is employed, integrating quantitative and qualitative approaches. The study area is Wat Tham Pha Chom Community, Mae Sai Village No. 1, a flood-prone area that has experienced recurrent and severe flooding impacts. The quantitative sample comprises 150 households selected through simple random sampling from the official list of affected households, while 30 key informants are purposively selected for the qualitative component to reflect experiences

throughout the entire assistance period. Research instruments include a rating-scale questionnaire to assess social outcomes based on the three-pillar framework of economic, social, and environmental dimensions and semi-structured in-depth interviews. Data collection is conducted through field surveys and focus group discussions. Quantitative data are analyzed using descriptive statistics, including percentages, means, and standard deviations, whereas qualitative data are analyzed through content categorization and data triangulation.

The findings reveal that most households exhibited economic vulnerability and perceived the Friends in Need (of “PA”) Volunteers Foundation, Thai Red Cross Society, as the primary source of assistance. Overall social outcomes are rated at a high level, with the social dimension scoring the highest, reflecting strong trust, perceived security, and robust social capital. In contrast, the economic and environmental dimensions demonstrate limitations in terms of long-term stability. This study provides empirical knowledge demonstrating that the application of social outcome evaluation to disaster management in community contexts plays a critical role in enhancing post-flood recovery effectiveness. Such effectiveness does not depend solely on short-term relief measures, but rather on systematic integration across policy, operational implementation, and community capacity building. The findings propose an integrated conceptual framework linking these three levels in a mutually reinforcing manner, which can be effectively applied to the development of disaster recovery policies and practices in recurrently affected areas.

Keywords: Social Outcome Assessment; Friends in Need (of “PA”) Volunteers Foundation; Thai Red Cross; Flood-affected People

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติหลายประเภท โดยเฉพาะอุทกภัยซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้งและสร้างความเสียหายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม องค์การสหประชาชาติ (United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2015) ระบุว่า ประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีระดับความเสี่ยงจากอุทกภัยสูงเป็นลำดับต้น ๆ ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สาเหตุสำคัญมาจากปัจจัยด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่เหมาะสม

อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาที่มีแม่น้ำสายเป็นสายหลักไหลผ่าน ซึ่งในช่วงฤดูฝน (พฤษภาคม-ตุลาคม) จะมีปริมาณน้ำสูง ทำให้มีโอกาสเกิดน้ำล้นตลิ่ง และน้ำท่วมฉับพลันอยู่เป็นประจำ (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2566) เหตุการณ์อุทกภัยในพื้นที่ส่งผลกระทบต่อบ้านเรือน การประกอบอาชีพ การคมนาคมและโครงสร้างพื้นฐาน อีกทั้งยังสร้างความบอบช้ำทางจิตใจแก่ผู้ประสบภัย โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ เด็ก ผู้พิการ จากเหตุการณ์อุทกภัยพื้นที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายได้รับผลกระทบจากพายุนายิ ส่งผลทำให้เกิดฝนตกหนักในพื้นที่ป่าต้นน้ำแม่สายเป็นระยะเวลานาน ทำให้ระดับแม่น้ำสายเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่วันที่ 9-13 กันยายน พ.ศ. 2567 ส่งผลให้น้ำทะลักเข้าพื้นที่ชุมชนอย่างต่อเนื่องจำนวนหลายจุดเป็นบริเวณกว้าง รวม 6 ตำบล 34 หมู่บ้าน บ้านเรือนจำนวน 10,369 ครัวเรือน รวมถึงย่านเศรษฐกิจการค้าสายลมจอยและพื้นที่ทางการเกษตรได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก (เชียงใหม่นิวส์, 2567) สถานการณ์อุทกภัยจากพายุนายิ ในปี พ.ศ. 2567 เป็นตัวอย่างสำคัญที่สะท้อนความรุนแรงและความเปราะบางเชิงโครงสร้างของพื้นที่ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการช่วยเหลือและการฟื้นฟูอย่างเป็นระบบจากหลายภาคส่วนในการจัดการภัยพิบัติ ทั้งนี้ องค์การภาคสังคมมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนภาครัฐ โดยเฉพาะในกระบวนการตอบสนอง และการฟื้นฟู มูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย เป็นหนึ่งในองค์กรหลักที่ดำเนินงานช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในพื้นที่อำเภอแม่สายอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการอพยพ บรรเทาทุกข์ การฟื้นฟูสุขภาพกายและจิตใจ ตลอดจนการสนับสนุนการฟื้นฟูอาชีพ อย่างไรก็ตาม แม้การดำเนินงานดังกล่าวจะปรากฏผลเชิงบวกในเชิงกิจกรรม และการช่วยเหลือ แต่ในเชิงวิชาการยังขาดการประเมินเชิงระบบว่า การช่วยเหลือดังกล่าวสามารถสร้างผลลัพธ์ทางสังคมต่อคุณภาพชีวิต ความเข้มแข็งของชุมชนและความยั่งยืนของการฟื้นฟูได้มากน้อยเพียงใด

แนวคิดการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมเป็นกรอบแนวคิดที่มุ่งประเมินการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม ไม่จำกัดเพียงผลผลิตหรือปริมาณความช่วยเหลือ แต่ครอบคลุมถึงความรู้สึกรับรู้ ความไว้วางใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และศักยภาพในการฟื้นตัวของชุมชน (สฤณี อาชวานันทกุล และภัทรพร แยมละออ, 2560) ทั้งนี้ การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมยังสอดคล้องกับกรอบแนวคิดความสมดุลสามเสาหลัก (Three-pillar Approach) ที่เน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ (Elkington, 1997) จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานศึกษาด้านการจัดการภัยพิบัติในบริบทประเทศไทยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการรายงานการดำเนินงานหรือผลผลิตของการช่วยเหลือ ขณะที่การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมในระดับชุมชน โดยเฉพาะในระยะฟื้นฟูหลังภัยพิบัติและในบริบทการดำเนินงานขององค์กรภาคสังคมยังมีอยู่อย่างจำกัด ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นของการศึกษาที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลเชิงประจักษ์ไปสู่การพัฒนานโยบาย และแนวปฏิบัติด้านการจัดการภัยพิบัติอย่างยั่งยืน

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งประเมินผลลัพธ์ทางสังคมจากการดำเนินงานของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย ในการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เพื่อเติมเต็มช่องว่างความรู้ดังกล่าวและสร้างองค์ความรู้เชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่เสี่ยงซ้ำซากอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อประเมินผลลัพธ์ทางสังคมจากการดำเนินงานของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะทางวิชาการจากผลการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมในการดำเนินงานของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในเขตอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การศึกษาบริบทพื้นที่ด้วยการสำรวจภาคสนาม (Field Study) การศึกษาในภาคสนามดำเนินการภายหลังการทบทวนเอกสาร และกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อนำไปสู่การกำหนดพื้นที่ศึกษา และออกแบบเครื่องมือวิจัย พื้นที่ศึกษาคัดเลือกจาก

ข้อมูลการดำเนินงานช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยอย่างต่อเนื่องของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย และจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลครอบคลุมตลอดช่วงการช่วยเหลือ โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1) การกำหนดพื้นที่ศึกษาได้เลือกเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) โดยเลือกพื้นที่สอดคล้องตรงตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดวิจัย ได้แก่ ชุมชนวัดถ้ำผาจม บ้านแม่สาย หมู่ที่ 1 ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งได้รับผลกระทบรุนแรงจากอุทกภัยดินโคลนถล่มส่งผลให้บ้านเรือนและทรัพย์สินเสียหายอย่างหนัก และประชาชนประสบความลำบากอย่างมาก

2) การศึกษาบริบทชุมชน คณะผู้วิจัยสำรวจบริบท ภูมิสังคมและรวบรวมเอกสารเบื้องต้นของเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบเครื่องมือวิจัยให้สอดคล้องกับสภาพจริง และพัฒนาแนวคำถามสำหรับแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ข้อมูลจากภาคสนามถูกนำมาเปรียบเทียบกับแนวคิดเชิงทฤษฎีเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเครื่องมือวิจัยให้มีความเหมาะสมและเชื่อถือได้โดยมีขั้นตอนการออกแบบแบบสอบถาม ดังนี้

2. การศึกษาเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) การออกแบบแบบสอบถามพัฒนาจากการทบทวนเอกสาร และการสำรวจบริบทพื้นที่ โดยใช้แนวคิดการประเมินผลลัพธ์ทางสังคม (Social Impact Assessment; SIA) ตามหลักความสมดุลสามเสา หลักการประเมินผลกระทบด้านเศรษฐกิจ (Economic Impact) การประเมินผลกระทบด้านสังคม (Social Impact) และการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact) โดยคณะผู้วิจัยจะกล่าวในรายละเอียดหัวข้อการสร้างแบบสอบถามต่อไป

1) การสร้างแบบสอบถาม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ (1) การศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (2) การพัฒนาแบบสอบถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยได้กำหนดส่วนประกอบของแบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายปิด (Close-ended Question) ชนิดตรวจสอบรายการ (Check List) ได้แก่ (เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน ระยะเวลาที่พักอาศัยในชุมชน ระดับความเสียหายจากผลกระทบอุทกภัย) ส่วนที่ 2 การประเมินผลลัพธ์ทางสังคม ครอบคลุม 3 มิติ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามหลักของลิเคิร์ท (Likert) ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการดำเนินงานช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในพื้นที่

2) การตรวจสอบเครื่องมือ โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ 1) การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยเทียบเกณฑ์ IOC (Index of Item-objective Congruence) กำหนดไว้ที่ 0.5 ขึ้นไป หากข้อใดที่มีค่า IOC น้อยกว่า 0.5 จะนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 คน (สุวิมล ติรกานันท์, 2549: 148)

3) การทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียง (Try out) จำนวน 30 คน เพื่อหาคุณภาพเครื่องมือ โดยตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) เท่ากับ 0.91

4) การนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง (Sample Group) จากการสำรวจข้อมูลการเสียหายโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายร่วมกับมูลนิธิเพื่อนพึ่งพา (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย ระหว่างวันที่ 28 ตุลาคม ถึง 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567 โดยผู้ประสบอุทกภัยได้เข้าแจ้งความเสียหายที่อยู่อาศัยประจำ หรือที่พักอาศัยอยู่ในพื้นที่ได้รับความเสียหายในชุมชนวัดถ้ำผาจอม จำนวน 150 ครัวเรือน

5) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยคณะผู้วิจัยลงพื้นที่แจกแบบสอบถามด้วยตนเอง อธิบายคำถามแก่ผู้ตอบและเก็บข้อมูลในช่วงเวลาที่ประชาชนสะดวกให้ข้อมูล

6) การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ในส่วนของข้อมูลส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล เป็นคำร้อยละ ข้อมูลส่วนที่ 2 การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมตามหลักความสมดุลสามเสาหลัก วิเคราะห์โดยค่าเฉลี่ยเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เมื่อได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม คณะผู้วิจัยศึกษาผลการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบกับแนวคิดที่ได้ศึกษาจากเอกสารเพื่อเป็นแนวทางการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่จะได้มาซึ่งข้อมูล และคำตอบที่เป็นจริง ครอบคลุมประเด็นอย่างสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

3. การศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ดำเนินการ ดังนี้ 1) การสร้างแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นแบบคำถามปลายเปิด ซึ่งครอบคลุมการประเมินผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การประเมินผลกระทบด้านสังคม และการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม พัฒนาจากเอกสาร การศึกษาในภาคสนาม และผลการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์ผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้ 2) การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 30 คน จากผู้ประสบภัย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 3) การ

สนทนากลุ่มย่อย โดยจัดสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ นักวิจัย จำนวน 9 คน เพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอแนะทางวิชาการ 4) การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์และขออนุญาตบันทึกเสียงเพื่อความถูกต้องของข้อมูล พร้อมสังเกตบริบทแวดล้อมและบันทึกภาคสนามและดำเนินการจัดเรียงข้อมูลเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูล โดยจะกล่าวในข้อต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ในการวิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา (Descriptive Research) เมื่อคณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารการลงพื้นที่ภาคสนาม และประกอบกับข้อมูลการวิเคราะห์ผลแบบสอบถามได้เพียงพอต่อการศึกษาตามวัตถุประสงค์แล้ว คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้นจากแบบสัมภาษณ์ โดยนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบ ตามเค้าโครงเรื่องแล้วสรุปออกมาเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยการศึกษาเอกสารเพิ่มเติม การสัมภาษณ์ซ้ำในบางประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้นพร้อมทั้งดำเนินการตรวจสอบข้อมูลในขั้นตอนนี้ โดยการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) และทำการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง โดยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลและคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแบบนิรนัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมากที่สุด

ในการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูลเพื่อพิสูจน์ว่า ข้อมูลที่คณะผู้วิจัยได้มาจากแหล่งต่าง ๆ ถูกต้อง โดยพิจารณาตรวจสอบจากแหล่งของข้อมูลด้านเวลา สถานที่และบุคคล ซึ่งคณะผู้วิจัยทำการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation) ร่วมด้วย โดยนำข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปการสัมภาษณ์เปรียบเทียบกับ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจดบันทึกภาคสนาม รวมไปถึงข้อค้นพบจากการทำการศึกษา ตลอดจนข้อมูลเอกสารและรายงานการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมจากการดำเนินงานของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย พบว่า ในชุมชนวัดถ้ำผาจอม อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย ได้ใช้กรอบความสมดุลสามเสาหลัก (เศรษฐกิจ-สังคม-สิ่งแวดล้อม) และเก็บข้อมูลแบบผสมวิธี ทั้งเชิงปริมาณจากผู้ตอบแบบสอบถาม 150 คนครัวเรือน และเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก 30 ราย ผลเชิงพรรณนาชี้ว่า

โครงสร้างประชากรตัวอย่าง มีสัดส่วนผู้หญิงสูง (ร้อยละ 70.67) กระจุกตัวในวัย 51–60 ปี และ 61 ปีขึ้นไป รวมกว่าร้อยละ 60 การศึกษาส่วนใหญ่ต่ำกว่าระดับประถม (ร้อยละ 46.67) อาชีพหลัก คือ ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว (ร้อยละ 54.67) และรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 40.00) รายได้ส่วนใหญ่ 5,001–10,000 บาท/เดือน (ร้อยละ 79.33) สะท้อนความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนจำนวนมาก แหล่งช่วยเหลือที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด คือ มูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย (ร้อยละ 83.33) ตามด้วยชุมชน/จิตอาสา (ร้อยละ 56.00) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ร้อยละ 50.67) โดยรูปแบบความช่วยเหลือเด่นคือ น้ำดื่ม (ร้อยละ 99.33) อาหารแห้ง (ร้อยละ 98.67) เวชภัณฑ์และโรงครัวชุมชนสนับสนุนงบประมาณโดยมูลนิธิฯ (ร้อยละ 96.67) และเงินช่วยเหลือบ้าน (ร้อยละ 82.00)

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านเศรษฐกิจ	3.66	0.66	มาก
2. ด้านสังคม	4.51	0.55	มากที่สุด
3. ด้านสิ่งแวดล้อม	3.76	0.76	มาก
เฉลี่ย	3.90	0.57	มาก

ตาราง 1 การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมจากการดำเนินงานของมูลนิธิฯ

จากตาราง 1 การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมจากการดำเนินงานของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย ตามกรอบสามเสาหลักพบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.90$; S.D.=0.57) เมื่อพิจารณาย่อยตามมิติจะเห็นว่า

1) ด้านสังคมมีค่าสูงสุดในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.51$; S.D.=0.55) โดยตัวชี้วัดที่โดดเด่น คือ ด้านรู้สึกไว้วางใจและเชื่อมั่นในการช่วยเหลือของมูลนิธิฯ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.79$; S.D.=0.61) และด้านความช่วยเหลือทำให้ครอบครัวรู้สึกมั่นคงและได้รับการดูแลในยามวิกฤติ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.69$; S.D.=0.72) ซึ่งสะท้อนทุนทางสังคมและความร่วมมือที่เข้มแข็ง

2) ด้านสิ่งแวดล้อมภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.76$; S.D.=0.76) โดยเมื่อแยกเป็นรายด้านการทำความสะอาด/ฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะหลังน้ำลด อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.61$; S.D.=0.78) รองลงมา คือ ด้านการดำเนินงานของหน่วยงาน ส่งผลให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.83$; S.D.=0.97) ขณะที่ด้านการให้ความรู้จัดการภัยพิบัติอย่างยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับปานกลาง” ($\bar{X}=3.42$; S.D.=0.97)

3) ด้านเศรษฐกิจภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.66$; S.D.=0.66) โดยตัวชี้วัดที่สูง คือ ด้านสามารถกลับไปประกอบอาชีพได้เร็วขึ้นจากการได้รับการช่วยเหลือ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.99$; S.D.=0.88) และด้านความช่วยเหลือช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.77$; S.D.=0.94) ขณะที่ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้นหลังวิกฤติเหตุอุทกภัย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.39$; S.D.=0.78) ซึ่งสอดคล้องกับบริบทความเปราะบางเชิงรายได้ของครัวเรือนในพื้นที่

สำหรับผลประเมินภาพรวมจากการดำเนินงานของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทยในการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในเขตอำเภอแม่สาย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68$; S.D.=0.91) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านความเหมาะสมและคุ้มค่าต่อการสนับสนุนงบประมาณเมื่อพิจารณาจากผลลัพธ์ทางสังคม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.75$; S.D.=0.97) และเป็นไปตามหลักการพัฒนาย่างยั่งยืนครบ 3 มิติ ($\bar{X}=3.67$; S.D.=0.95) ซึ่งให้เห็นว่า การดำเนินงานของมูลนิธิฯ มีความเหมาะสมและสร้างผลกระทบเชิงบวกในภาพกว้าง อย่างไรก็ดี หลักฐานเชิงคุณภาพยังชี้ข้อจำกัดเชิงระบบบางประการ ได้แก่ ช่องว่างการสื่อสาร การรับรู้ในช่วงฉุกเฉิน ความซ้ำซ้อนของผู้ให้ความช่วยเหลือบางช่วงเวลา ความต่อเนื่องในระยะพื้นที่ที่ยังไม่ทั่วถึง และการสื่อสารเกณฑ์คัดกรองที่ยังไม่ชัดเจนสำหรับครัวเรือนเปราะบาง ดังตาราง 2

ที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.	โครงการ/กิจกรรมเป็นไปตามหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืนครบทั้ง 3 ด้าน (ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม)	3.67	0.95	มาก
2.	โครงการ/กิจกรรมสามารถยืนยันถึงการมีผลกระทบทางบวกในทุก ๆ ด้านของการพัฒนา	3.63	0.97	มาก
3.	โครงการ/กิจกรรมนี้มีความเหมาะสมและคุ้มค่าต่อการสนับสนุนงบประมาณเมื่อพิจารณาจากผลลัพธ์ทางสังคม	3.75	0.97	มาก
เฉลี่ย		3.68	0.91	มาก

ตาราง 2 การประเมินผลภาพรวมจากการดำเนินงานของมูลนิธิฯ ในการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในเขตอำเภอแม่สาย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การจัดทำข้อเสนอแนะทางวิชาการจากผลการประเมินผลลัพธ์ทางสังคม ในการดำเนินงานของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย จากการสังเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนา

กลุ่ม พบประเด็นข้อเสนอเชิงปฏิบัติการที่สอดคล้องกับหลักฐานเชิงประจักษ์ 4 ด้าน ได้แก่ (1) การพัฒนากลไกการสื่อสารหลายช่องทางและแผนที่ความเสี่ยงระดับชุมชน (2) ความโปร่งใสของเกณฑ์การคัดกรองผู้ได้รับความช่วยเหลือ (3) การฟื้นฟูรายได้ครัวเรือนอย่างบูรณาการ และ (4) การจัดตั้งกลไกบูรณาการและระบบติดตามผลหลังการช่วยเหลือ จากข้อมูลเชิงคุณภาพสะท้อนว่า ในช่วงสถานการณ์ฉุกเฉิน ครัวเรือนจำนวนหนึ่งรับรู้ข่าวสารล่าช้า และขาดความชัดเจนเกี่ยวกับจุดอพยพ ส่งผลให้เกิดความวิตกกังวลและการตัดสินใจที่ไม่เหมาะสม ขณะเดียวกันผู้ให้ข้อมูลบางรายสะท้อนถึงความไม่เข้าใจในเกณฑ์การให้ความช่วยเหลือบางประเภท แม้โดยภาพรวมจะรับรู้ถึงบทบาทเชิงบวกของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย อย่างชัดเจน ทั้งนี้ ในมิติเศรษฐกิจผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าสามารถกลับไปประกอบอาชีพได้ในระยะสั้นจากการช่วยเหลือเบื้องต้น แต่รายได้ยังไม่มั่นคงในระยะกลางถึงระยะยาว ส่วนในมิติการบริหารจัดการพบข้อจำกัดด้านการประสานงานระหว่างหน่วยงานกับความซ้ำซ้อนของการช่วยเหลือในบางช่วงเวลาซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพของการจัดสรรทรัพยากร

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ผลสามารถอภิปรายผลตามข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย ก่อให้เกิดผลลัพธ์ทางสังคมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะมิติด้านสังคมที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดสะท้อนความไว้วางใจ ความรู้สึกมั่นคงในยามวิกฤตและความร่วมมือระหว่างองค์กรผู้ให้ความช่วยเหลือกับชุมชน ข้อค้นพบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า มิติทางด้านสังคม ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญของการฟื้นฟูหลังภัยพิบัติในบริบทของชุมชน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมที่เสนอว่า การประเมินควรมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณค่า และความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการมากกว่าการวัดผลผลิตหรือปริมาณความช่วยเหลือเพียงอย่างเดียว (สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ, 2560) โดยหลักฐานเชิงปริมาณสะท้อนคะแนนมิติด้านสังคมสูงสุดขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพสนับสนุนว่าการปรากฏตัวอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่องของมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย ช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยว และความไม่มั่นคงของครัวเรือนผู้ประสบภัย ขณะเดียวกัน ข้อค้นพบยังสอดคล้องกับงานศึกษาของอัลดริช (Aldrich, 2012) ซึ่งพบว่า ทุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญยิ่งกว่าปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานหรือ

ทรัพยากรทางเศรษฐกิจในการฟื้นฟูหลังภัยพิบัติ โดยชุมชนที่มีความไว้วางใจ และเครือข่ายความสัมพันธ์เข้มแข็งจะสามารถฟื้นตัวได้รวดเร็วและยั่งยืนกว่า

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังพบว่า มิติด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมแม้จะอยู่ในระดับมาก แต่มีข้อจำกัดในเชิงความยั่งยืน โดยเฉพาะด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจระยะยาวและความรู้สึกในการจัดการภัยพิบัติอย่างยั่งยืน ด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งสะท้อนโครงสร้างความเปราะบางของครัวเรือนในพื้นที่ศึกษา ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของดอร์และเอตกิน (Dore & Etkin, 2003) และแกลโลเวย์ (Galloway, 2003) ที่ชี้ว่าการจัดการภัยพิบัติในหลายบริบทก็มีประสิทธิภาพในช่วงการตอบสนองและฟื้นฟูระยะสั้น แต่ยังขาดการลงทุนเชิงระบบในระยะก่อนเกิดภัยและการฟื้นฟูระยะยาว

ในอีกมุมหนึ่ง ข้อค้นพบดังกล่าวแตกต่างจากงานศึกษาบางส่วนที่ชี้ว่า การช่วยเหลือฉุกเฉินเพียงอย่างเดียวอาจสร้างการพึ่งพิง และไม่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งระยะยาวของชุมชน หากไม่มีการพัฒนาศักยภาพและกลไกเศรษฐกิจควบคู่ (Tierney, 2014) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า การช่วยเหลือสามารถสร้างทุนทางสังคมและความไว้วางใจในระดับสูง ซึ่งเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพชุมชนในระยะต่อไป แม้ยังต้องเสริมกลไกด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน โดยสรุปแล้ว มิติทางสังคมมีบทบาทเป็นกลไกหลักในการเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ความร่วมมือและความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชนหลังภัยพิบัติ ขณะที่ความยั่งยืนในมิติด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมยังต้องอาศัยการพัฒนากลไกเชิงระบบเพิ่มเติมเพื่อให้การฟื้นฟูเกิดผลอย่างสมดุลในระยะยาว

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การจัดทำข้อเสนอแนะทางวิชาการจากผลการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมชี้ให้เห็นว่า ข้อจำกัดเชิงระบบที่พบจากข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ช่องว่างด้านการสื่อสาร ความซับซ้อนของการช่วยเหลือ และความไม่ต่อเนื่องของการฟื้นฟูเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการภัยพิบัติในระยะยาว ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า แม้ผลลัพธ์ทางสังคมในมิติความไว้วางใจและความร่วมมือจะอยู่ในระดับสูง แต่การขาดกลไกการบูรณาการเชิงสถาบันหรือองค์กร ยังเป็นอุปสรรคในการต่อยอดผลลัพธ์ดังกล่าวสู่มิติด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอเชิงปฏิบัติการทั้งสี่ด้านที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การพัฒนากลไกการสื่อสาร การสร้างความโปร่งใสของเกณฑ์การช่วยเหลือ การฟื้นฟูรายได้แบบบูรณาการ และการจัดตั้งกลไกติดตามผล สอดคล้องกับกรอบการจัดการภัยพิบัติแบบเป็นวงจรของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (2547) และจากข้อเสนอจากการประชุมโลกว่าด้วยการลดภัยพิบัติ ณ เมืองโกเบ ประเทศญี่ปุ่น (United Nations,

2005) ได้เน้นแนวคิดการจัดการภัยพิบัติแบบบูรณาการตลอดวงจรภัยพิบัติความเชื่อมโยงระหว่างการป้องกัน การเตรียมความพร้อม การตอบสนองและการฟื้นฟูหลังภัยพิบัติ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิดการทำแผนที่ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง (Outcome Mapping) ที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม ความสัมพันธ์และบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากกว่าการประเมินความสำเร็จจากจำนวนกิจกรรมหรือทรัพยากรที่มี (สมพร อิศวิลานนท์ และปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์, 2561) และสอดคล้องกับแนวคิดความยืดหยุ่นของชุมชน (Community Resilience) ซึ่งชี้ว่า เครือข่ายทางสังคม การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการประสานความร่วมมือระหว่างสถาบันเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความสามารถของชุมชนในการฟื้นตัวและปรับตัวหลังภัยพิบัติ (Norris, et al., 2008) โดยข้อค้นพบจากการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า มิติด้านสังคมทำหน้าที่เป็นฐานสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนากลไกเชิงนโยบายและการปฏิบัติการด้านการจัดการภัยพิบัติในอนาคต

โดยสรุป จากการอภิปรายผลจากทั้งสองวัตถุประสงค์ชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานของมูลนิธิฯ ประสบความสำเร็จอย่างชัดเจนในการสร้างผลลัพธ์ทางสังคมในระยะสั้น และเสริมสร้างทุนทางสังคมของชุมชน อย่างไรก็ตาม การยกระดับการจัดการภัยพิบัติให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาวจำเป็นต้องบูรณาการศักยภาพผลลัพธ์ทางสังคมดังกล่าวเข้ากับการพัฒนากลไกเชิงระบบในช่วงก่อนเกิดภัย และระบบฟื้นฟูเชิงโครงสร้าง เพื่อให้การช่วยเหลือสามารถตอบโจทย์ทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล

องค์ความรู้จากการวิจัย

งานวิจัยนี้สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมของการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในบริบทชุมชนชายแดนภาคเหนือ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. การผสมผสานวิธีวิจัยเพื่อประเมินผลลัพธ์ทางสังคมในสถานการณ์ภัยพิบัติ งานวิจัยแสดงให้เห็นว่า การใช้วิธีวิจัยแบบผสมวิธีช่วยให้สามารถประเมินผลลัพธ์ทางสังคมได้อย่างรอบด้าน ทั้งในเชิงสถิติจากครัวเรือนผู้ได้รับผลกระทบและเชิงลึกจากประสบการณ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจริงในพื้นที่

2. ความเปราะบางของประชากรและโครงสร้างสังคมในพื้นที่เสี่ยงอุทกภัย ข้อมูลประชากรที่พบส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุสูง การศึกษาอยู่ในระดับต่ำ และรายได้ 5,001–10,000 บาท สะท้อนให้เห็นโครงสร้างความเปราะบางที่ส่งผลต่อความสามารถในการรับมือและฟื้นตัวหลังภัยพิบัติ องค์ความรู้นี้ชี้ให้เห็นความจำเป็นของการออกแบบการช่วยเหลือที่คำนึงถึงลักษณะประชากรกลุ่มเสี่ยงเป็นพิเศษ

3. บทบาทเชิงสถาบันของมูลนิธิฯ ในฐานะผู้ให้ความช่วยเหลือหลัก จากการรับรู้ของประชาชน มูลนิธิอาสาฯ เป็นแหล่งความช่วยเหลืออันดับหนึ่งเหนือชุมชน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น งานวิจัยจึงยืนยันบทบาทสำคัญขององค์กรภาคสังคม ในการสนับสนุนภาครัฐในสถานการณ์ฉุกเฉิน

4. ผลลัพธ์ทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจริง การวิเคราะห์ตาม “สามเสาหลัก” สรุปได้ว่า ด้านสังคม มีผลลัพธ์สูงสุด สร้างความเชื่อมั่นความรู้สึกปลอดภัยและเป็นทุนทางสังคมแก่ชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม ให้ผลดีในด้านฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะ แต่ยังขาดความรู้ด้านการจัดการภัยพิบัติอย่างยั่งยืน ด้านเศรษฐกิจ ช่วยให้ประชาชนกลับมาประกอบอาชีพและลดค่าใช้จ่าย แต่ยังไม่สามารถสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจระยะยาวได้

องค์ความรู้นี้ชี้ให้เห็นว่า ผลลัพธ์ทางสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญที่สุดและเป็นกลไกเชื่อมโยงในกระบวนการระหว่าง การตอบสนองกับบรรเทาทุกข์ในระยะเร่งด่วน ไปสู่การฟื้นฟูหลังภัยพิบัติในบริบทของชุมชนที่เปราะบางและมีความเสี่ยงซ้ำซาก

ภาพ 1 การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการจากการดำเนินงานช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยของมูลนิธิฯ

สรุป

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการจากการดำเนินงานช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยของมูลนิธิฯ จากผลวิจัยพบว่า การดำเนินงานของมูลนิธิฯ ก่อให้เกิดผลลัพธ์ทางสังคมในระดับมาก โดยเฉพาะมิติด้านสังคมซึ่งมีความโดดเด่นที่สุด สะท้อนความไว้วางใจ ความรู้สึกมั่นคง

ในยามวิกฤติ และความร่วมมือระหว่างองค์กรผู้ให้ความช่วยเหลือกับชุมชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นทุนทางสังคมสำคัญต่อการฟื้นฟูหลังภัยพิบัติ

ในมิติด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม แม้ผลการประเมินจะอยู่ในระดับมาก แต่ยังมีข้อจำกัดในเชิงความมั่นคงระยะยาว โดยเฉพาะด้านรายได้ครัวเรือนและความรู้ด้านการจัดการภัยพิบัติอย่างยั่งยืน สะท้อนโครงสร้างความเปราะบางของชุมชนในพื้นที่ศึกษา ผลการประเมินเชิงภาพรวมชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานของมูลนิธิฯ มีความเหมาะสมและคุ้มค่าต่อการสนับสนุน และสอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งสามมิติ อย่างไรก็ตาม หลักฐานเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นข้อจำกัดเชิงระบบ ได้แก่ ช่องว่างด้านการสื่อสารในช่วงฉุกเฉิน ความซ้ำซ้อนของการช่วยเหลือ และความต่อเนื่องของการฟื้นฟูที่ยังไม่ทั่วถึง

จากผลการวิจัย คณะผู้วิจัยเสนอข้อเสนอแนะเชิงวิชาการเพื่อยกระดับการดำเนินงานช่วยเหลือผู้ประสบภัยในอนาคต ดังนี้ ประการแรก ควรเสริมสร้างกลไกการสื่อสารและการเตรียมความพร้อมในระดับชุมชน โดยพัฒนาช่องทางการสื่อสารหลายรูปแบบและจัดทำแผนที่ความเสี่ยงและจุดอพยพที่เข้าใจง่าย เพื่อลดเวลาในการแจ้งเตือนและเพิ่มการเข้าถึงของกลุ่มเปราะบาง ประการที่สอง ควรเพิ่มความโปร่งใสของเกณฑ์การให้ความช่วยเหลือ พร้อมจัดให้มีช่องทางอุทธรณ์ และการเยี่ยมบ้านเชิงรุก เพื่อให้การช่วยเหลือครอบคลุมและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น ประการที่สาม ควรพัฒนาการฟื้นฟูรายได้ในลักษณะบูรณาการ โดยเชื่อมการซ่อมแซมที่อยู่อาศัย เครื่องมืออาชีพ และการพัฒนาทักษะอาชีพเข้ากับบริบทเศรษฐกิจของพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในระยะกลางถึงระยะยาว ประการสุดท้าย ควรจัดตั้งกลไกการประสานงานและระบบติดตามผลหลังการช่วยเหลือในระดับตำบล เพื่อลดความซ้ำซ้อน เพิ่มความต่อเนื่องของการฟื้นฟู และสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โดยสรุป การต่อยอดทุนทางสังคมที่เข้มแข็งซึ่งมูลนิธิอาสาฯ ได้ส่งเสริมและพัฒนาขึ้น จะเป็นฐานสำคัญในการเชื่อมโยงการตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉินไปสู่กระบวนการการฟื้นฟูด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติซ้ำซากในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2547). *แผนป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนแห่งชาติ พ.ศ. 2548*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2566). รายงานสถานการณ์สาธารณภัยประจำปี 2566. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย.
- เชียงใหม่นิวส์. (12 ตุลาคม 2567). รมช.มท. เยี่ยมผู้ประสบอุทกภัย ชุมชนถ้ำผาจอม และชุมชนสายลมจอย อ.แม่สาย จ.เชียงราย. สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2568, จาก <https://www.chiangmainews.co.th/news/3467527>
- สมพร อิศวิลานนท์ และปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์. (2561). การจัดการงานวิจัยสู่ผลลัพธ์ และผลกระทบ: แนวคิดและกรณีศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ. (2560). คู่มือการประเมินผลลัพธ์ทางสังคม และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุวิมล ติรกานันท์. (2549). การใช้สถิติในงานวิจัยเชิงสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (ปรับปรุงใหม่). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Aldrich, D. (2012). *Building Resilience: Social Capital in Post-disaster Recovery*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dore, M. H. I. and Etkin, D. (2003). Natural Disasters, Adaptive Capacity and Development in the Twenty-first Century. In Pelling, M. (ed.). *Natural Disasters and Development in a Globalizing World*. (pp. 35–60). London, England: Routledge.
- Elkington, J. (1997). *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Oxford, England: Capstone.
- Galloway, G E. (2003). Emergency Preparedness and Response: Lessons Learned from September 11. In Cutter, S. L., et al. (eds.). *Geographical Dimensions of Terrorism*. (pp. 27–34). New York, NY: Routledge.
- Norris, F. H., et al. (2008). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*. 41 (1–2), 127–150. DOI:10.1007/s10464-007-9156-6

- Tierney, K. (2014). *The Social Roots of Risk: Producing Disasters, Promoting Resilience*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2015). *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030*. Geneva, Switzerland: UNDRR.
- United Nations. (2005). Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters. In *Report on the World Conference on Disaster Reduction*. Geneva: International Strategy for Disaster Reduction.